

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Галішевського Віталія Анатолійовича “Громадська діяльність Михайла Брайчевського”, подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Історичні постаті – це своєрідні символи певної епохи. Саме з ними і їхньою діяльністю асоціюється той чи інший період минулого. Саме вони втілюють в собі характерні риси і суперечності часу, відображають настрої та сподівання суспільства.

У сучасній українській історіографії спостерігається зростання інтересу до вивчення ключових постатей минувшини, дослідження їхнього життєвого шляху, громадсько-політичної діяльності, наукової, літературної та мистецької творчості.

Завдяки таким науковим працям вітчизняна історіографія виходить за рамки сухих, надто загальних політико-соціологічних проблем і наповнюється живим, конкретним змістом, наочно показуючи хід історії на долях окремих людей.

Дисертація В. А. Галішевського викликає науковий інтерес і приверне увагу дослідників новітньої історії України. Цей інтерес пояснюється насамперед тим, що обрана здобувачем тема раніше не була предметом глибокого спеціального вивчення.

Праця має логічну структуру й побудована за проблемно-хронологічним принципом. У ній послідовно розкриваються головні питання, які складають предмет дослідження. Дисертація містить перелік умовних скорочень, вступ, чотири розділи, дев'ять підрозділів, висновки, а також список використаних джерел і додатки.

Слід зазначити, що додатки зроблені дещо формально. Вони налічують лише один документ – коротку біограму М. Брайчевського, обсяг якої

становить ледве півтора аркуша. Автору варто було б подати у додатках низку оригінальних архівних документів, спогадів про М. Брайчевського, витягів з його неопублікованих праць, фотографій з родинного архіву тощо, які суттєво доповнили б основний текст роботи.

У дисертації порушується комплекс проблем, які дозволяють відтворити різні грані життя й діяльності вченого: його суспільно-політичні погляди, громадську діяльність у радянський період, участь в національно-демократичних процесах у часи «перебудови» та після проголошення незалежності України. Вказані проблеми містять чимало недосліджених сюжетів, які визначають наукову новизну праці. Загальний обсяг основної частини роботи становить 146 сторінок і досягає нижньої межі, визначеної нормативними документами.

Джерельну базу дисертації складають передусім неопубліковані документи, зокрема особові справи М. Брайчевського з Інституту археології та Інституту історії АН УРСР (дві справи), матеріали Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України (50 справ), документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (чотири справи) та Центрального державного архіву громадських об'єднань України (17 справ), усього 73 справи.

У роботі використано праці й спогади самого М. Брайчевського (36 назв), а також досить вузьке коло інших опублікованих джерел: збірники документів і матеріалів (чотири назви), кілька доповідей представників партійно-радянської верхівки СРСР (три назви), спогади сучасників описуваних подій (шість назв), деякі офіційні документи і матеріали Інтернету (дев'ять назв). Така джерельна база загалом дає можливість розкрити обрану автором тему.

У вступі дисертації вміщено основні рубрики, передбачені нормативними документами. Вони сформульовані чітко і відповідають вимогам до змісту цієї частини роботи. Однак автор не подав рубрики «Територіальні рамки роботи» та «Методи дослідження». На нашу думку,

здобувачу варто було б конкретно назвати нижню і верхню хронологічні рамки роботи, а не обмежуватись широким формулюванням: «середина – друга половина ХХ століття» (с. 5).

У розділі 1 В. А. Галішевський дуже розлого викладає методологічні засади дослідження (с. 8–26). Заслуговує схвалення, що автор розкриває зміст основних понять, які використовуються в дисертації, зокрема «марксизм», «національна ідея», «суспільно-політичні погляди», «рух опору», «дисидентство», «дисидент» (с. 22–26). Проте він значно менше уваги приділяє аналізу джерельної бази роботи (с. 26–35) та історіографії проблеми (с. 35–42). Обсяг першого параграфа перевищує обсяг двох наступних параграфів, узятих разом. Зрозуміло, що така диспропорція невиправдана.

Однією з найбільш складних проблем, порушених у дисертації, є аналіз суспільно-політичних поглядів М. Брайчевського. Автор зібрав певний біографічний матеріал і залучив спогади сучасників, щоб відтворити основні етапи життя і творчого становлення М. Брайчевського. Таких матеріалів об'єктивно виявилось небагато, тому цілком зрозуміло і виправдано, що основним джерелом для вивчення вказаної проблеми послужили праці видатного історика.

Здобувач проаналізував не лише видані, але й неопубліковані роботи М. Брайчевського, звертаючи увагу на загальну концептуальну позицію вченого та тлумачення ним окремих, вузлових питань історії Давньої Русі. Автор намагався простежити еволюцію поглядів М. Брайчевського, пов'язану з лібералізацією суспільно-політичного життя в СРСР у період хрущовської «відлиги», – від догматичного марксизму в його сталінській інтерпретації до «справжнього» марксизму, спроби «нового прочитання» класиків (с. 46).

Важливе місце в дисертації займає проблема громадської діяльності М. Брайчевського в радянський період, зокрема його участь в Клубі творчої молоді «Сучасник», у дисидентському русі та в захисті української історико-культурної спадщини. Ці сюжети біографії М. Брайчевського викликають

особливий науковий і пізнавальний інтерес, оскільки саме завдяки принциповій науковій і громадянській позиції вчений назавжди вписав своє ім'я в новітню історію України.

Так, в дисертації подано цікавий матеріал про працю М. Брайчевського «Приєднання чи возз'єднання?» та його участь в петиційній кампанії другої половини 60-х років ХХ ст. Але найбільш ґрунтовно й докладно автор аналізує діяльність М. Брайчевського, спрямовану на захист національної історико-культурної спадщини в часи «застою». В. А. Галішевський зібрав змістовний, значною мірою оригінальний матеріал про роботу видатного ученого в Українському товаристві охорони пам'яток історії та культури.

Заключний науковий сюжет дисертації стосується громадської діяльності М. Брайчевського в період горбачовської «перебудови» та в умовах незалежної Української держави. Автор вивчає участь видатного історика у створенні Народного руху України і в суспільно-політичних процесах 90-х років ХХ ст. При цьому здобувач слушно звертає увагу на різні грані життя і творчості М. Брайчевського, зокрема на його наукову та викладацьку діяльність.

У висновках викладено найбільш важливі результати, одержані в дисертації, які містять формулювання розв'язаної наукової проблеми. Загалом можна констатувати: здобувачеві вдалося досягнути визначеної мети, вирішити поставлені завдання і відтворити цілісний історичний портрет М. Брайчевського. Дисертація відзначається актуальністю, містить елементи наукової новизни і заповнює одну з прогалин у сучасній вітчизняній історіографії.

Позитивно оцінюючи роботу, слід висловити деякі зауваження і пропозиції.

1. У своїй праці автор згадав лише чотири збірники документів, тоді як цьому періоду історії України та СРСР присвячені десятки загальних і тематичних (дисидентство, політична цензура, суспільно-політична думка тощо) збірників документів і матеріалів – радянських, діаспорних, сучасних

українських та російських. Здобувач чомусь повністю зігнував пресу як історичне джерело.

2. У параграфі 1.3 відсутній аналіз радянської історіографії. Автор не вказав у огляді історіографії і не включив до списку використаних джерел жодної публікації низки відомих істориків національно-визвольного руху, дисидентства й шістдесятництва в Україні – Т. Батенка, Ю. Зайцева, Б. Захарова, Ю. Киричука, Р. Корогодського, Ю. Курносова, А. Русначенка. Праці цих учених прямо стосуються проблеми дослідження.

3. У роботі очевидно бракує того, що автор називає «історичним контекстом» (с. 41). Добір джерел, огляд історіографії і матеріал основної частини праці, особливо розділів 2 і 3, майже цілковито замикаються на постаті М. Брайчевського, на викладі змісту його праць, тоді як згаданий «історичний контекст», ширше історичне тло відображені доволі скупо. За рахунок такого, так би мовити, фонового, контекстного матеріалу автор міг би не тільки розширити обсяг дисертації, але й поглибити аналіз проблеми, не обмежуючись лише нарисом життя і діяльності М. Брайчевського.

4. Автор робить цікаву спробу простежити зміну поглядів М. Брайчевського на марксизм, однак при цьому вдається до очевидних натяжок і перебільшень. Так, не подаючи жодних конкретних аргументів, твердить про «елементи ревізії М. Брайчевським ленінсько-сталінського варіанту марксизму» в його праці «Основи марксистської філософії» (с. 47). На підставі трьох поетичних рядків М. Брайчевського про голод і злидні робить висновок про його прихильність «до справжніх ідей К. Маркса» (с. 49–50). До речі, яких «справжніх» – здобувач не пояснює. На основі притчі М. Брайчевського про перукаря пише про його скептичне ставлення до марксистського вчення (с. 52–54). Намагання автора зобразити М. Брайчевського якимось «особливим», «справжнім», а не «спотвореним» радянською ідеологією марксистом виглядають штучними. Вони ніяк серйозно не обґрунтовані.

5. У роботі немає достатнього матеріалу про особисте, сімейне життя М. Брайчевського, його дружні контакти і стосунки з колегами-істориками, учасниками дисидентського руху й громадсько-політичними діячами часів «перебудови» та незалежної Української держави. Так, у підрозділі 3.1 автор пише про участь М. Брайчевського в Клубі творчої молоді, однак не наводить даних про його особисті зв'язки з жодним учасником клубу; у підрозділі 4.1 – про роботу в Народному русі України, але теж без будь-яких відомостей про особисті стосунки. Нарис життя М. Брайчевського здобувач буде переважно на аналізі його творчого доробку.

6. У дисертації трапляються дрібні неточності, пунктуаційні та граматичні помилки. Так, назву праці М. Брайчевського «Приєднання чи возз'єднання?» автор в одних випадках подає зі знаком питання, а в інших – без такого знака (с. 30, 33, 38, 39, 49 та ін.); здобувач без пояснень вживає формулювання на зразок «радянська національна ідея» (с. 59), «антирадянська лояльність» (с. 142), «лівоцентристські погляди» (с. 143); доповідь М. Хрущова про культ особи була виголошена 25 лютого, а не 26 лютого 1956 р. (с. 61); М. Хрущов був першим, а не генеральним секретарем ЦК КПРС (с. 61); уряд УРСР називався Радою Міністрів, а не Кабінетом Міністрів (с. 100); у списку використаних джерел неправильно подається опис архівних документів (с. 147–155) тощо.

Однак вказані зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації В. А. Галішевського. Вона написана на належному науково-теоретичному рівні, є цілісною і завершеною історичною працею. Зроблені автором висновки достатньо аргументовані, а результати дослідження належним чином апробовані. Зміст роботи відповідає шифрові спеціальності «історія України» і відображений в авторефераті та публікаціях здобувача.

На нашу думку, дисертація Галішевського Віталія Анатолійовича «Громадська діяльність Михайла Брайчевського» відповідає сучасним вимогам до таких робіт. Це оригінальна самостійна праця, в якій отримані

нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують вагому наукову проблему, а її автор Галішевський Віталій Анатолійович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

В.К. Баран

В. К. Баран,

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри нової та новітньої
історії України Східноєвропейського
національного університету імені
Лесі Українки

20 листопада 2015 р.

В.К. Баран
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар університету
"20" "Н" 2015 р. *Семеник А.С.*